

გიორგი მერჩულის ნატივი სიტყვიერი ხელოვნების ნიმუშის, ღრმა იდეური შინაარსით დატვირთული თხზულებების „გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრებაში“ მნიშვნელოვან ხანას წვდომას კორნელი კეკელიძე წერდა. მას თამამად შეგვიძლია ეწოდოთ არამხოლოდ აგიოგრაფიული, თვინვარითი, არამედ სიტყვა-სწული ნაწარმოები, ისეთი უნართა და მეთოდითა ის დაწერილი. მკითხველს აქ ხიბლავს ენისა და სტილის ვირტუოზობა, ფართო ისტორიული პერსპექტივები, სიუჟეტების რეალისტური და დრამატული განვითარება, ცოცხალი და სულწარმეტატი ფერადებით ბუნების სურათთა დახატვა და ბუნების კულტი, ერთგვარი თავყვანილება და გაღმერთება მისი, რაც ძველი დროის, და ისეთი კულტურის, ნაწარმოებში იშვიათად გვხვდება. აქ ჩვენ ვხედავთ სურათის სისწორე-სიმართლითა და დეტალურად აღწერას“ [ქლი, I, 196, გვ. 152]. ამ მოკლე დახასიათებაში გამოკვეთილია ის პრობლემატიკა, რომელთა სისრულით დაუმთავრებელი აუცილებელი გიორგი მერჩულის, ვითარცა ქართული პროზის ერთ-ერთი საუკეთესო ნაწარმოებდგენლის, მსოფლმხედველობისა და სახისმეტყველების ნაწარმოებია. ამ მომართულებით ბევრი რამ გაკეთდა ჩვენს სამეცნიერო ლიტერატურაში, მაგრამ კიდევ ბევრი რამ არის განსამარტებელი და ასახსნელი.

რევაზ ბარამიძის ახლახან დაბეჭდილი მონოგრაფია „გიორგი მერჩული - ქართული პროზის დიდოსტატი და მშენებელი“ ერთგულად აღწერს მისი ქართული ლიტერატურის, ერთ-ერთი ცნობიერების განვითარების ერთი მტკიცე ხაზს. მისი მნიშვნელოვანი საფუძვლის, შეიძლება დაბეჭდვით ითქვას, ქართული სულის მომავლის განმსაზღვრელი საფუძვლის შეფასებასა და „გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრებაში“ პერსონაჟების, გამომხატვლობითი სახე-სახელებისა და სახისმეტყველების ნაწარმოების ელფენება. ავტორი იკვლევს გიორგი მერჩულის მიერ ნარატიული ქრონოლოგიური საკითხებს, თხზულების დეკორატივულ მინაპრებს, ერთგული ცნობიერებისა და მოქალაქეობრივ-სახელმწიფოებრივი პრობლემების ცალკეულ ასპექტებს, რომლებსაც იგი ჩვენს თანამედროვეობას უკავშირებს. ამდენად, მონოგრაფიაში ყოველი საკვლევი პრობლემა სინქრონული და დიაქრონული ტრიპტიკა შესწავლილი და განხილულია.

რევაზ ბარამიძე გრიგოლ ხანძთელის მოღვაწეობას მოიაზრებს დავით აღმაშენებლის ეპოქის სახელმწიფოებრივი კონცეფციის განმსაზღვრელ და მოსამზადებელ ნიშანდარიად. წინ, საფუძვლად; აგრეთვე აღწერს გრიგოლ ხანძთელისა და მის თანამოღვაწე სასულიერო და საერო პირთა დამსახურებას ერის სულიერი განვითარების, ზნეობრივი დახვეწისა და ამაღლების საქმეში, როგორც ერის აღორძინებისა და გაძლიერების აუცილებელ ფაქტორს, საფუძვლად საფუძვლად. „გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრება“ VIII-IX საუკუნეების საქართველოს რელიგიური, პოლიტიკური-საზოგადოებრივი და კულტურული ცხოვრების ფართო ტილოა, ენციკლოპედიაა, რომელიც ეპოქის ზნეობრიობასა და მჯავისცემას, იდეალებსა და მიზნებს, აზროვნების სტილსა და მეთოდებს წარმოაჩენს. რევაზ ბარამიძე გიორგი მერჩულეს „ფართო ერთგულ-სახელმწიფოებრივი იდეალებისა და დახვეწილი პოეტური გემოვნების დიდ შემოქმედად წარმოსახავს, რომელმაც თავისი პაგიოგრაფიული თხზულებები გასაუარის იტორიითა და დამარწმუნებლობით გვიამბო VIII-IX საუკუნეების ისტორიული სინამდვილე, „სახიერი, დიხვი, ეპიკური თხრობით“.

საგანგებოდ უნდა აღინიშნოს, რომ მთელ მონოგრაფიას გასდევს მძაფრი პუბლიცისტური ტონი, რაც ფაქტობრივად ჩვენი თანამედროვე საზოგადოებრივი ყოფით, მძიმე ზნეობრივი მდგომარეობის ღრმა შეგნებითა და გამოსწორების გზათა დასახებითა ნაკარნახები. VIII საუკუნის მიწარეულს, არამთავან დაპყრობილი საქართველოს აღსადგენად აუცილებელი იყო ერთი გაუფასურებელი სულიერების აღორძინება, დახვეწა და ამაღლება, რაც საოცარი სიმბრძნითა და ღრმად მოაზრებულ პოლიტიკოსის ალიონობით განმტკიცდა გრიგოლ ხანძთელმა და ქვეყნის, ერის ხსნის უმთავრესი გზა მისი კულტურული ცხოვრებაში, ხელი-

ერ სინამდვილეში, მომავალი თაობის ხარზმუნობრივ-ზნეობრივ აღზრდაში დაინახა. რევაზ ბარამიძე მასშტაბურად ხედავს და აფასებს გრიგოლს ღვაწლს, აქედან გამომდინარე, გიორგი მერჩულის დამსახურებას. იგი წერს „გრიგოლმა მართებულად გაიანზა, რომ მხოლოდ ზნეობრიობაა პრობლემა და, შესაბამისად, ქვეყნის ამაღლების ტყვემარტვა გარანტია. ახალი ფართო ხედვისა და რეალური პერსპექტივის შემგრძობი გრიგოლი იწყებს ფართო მასშტაბის განმანათლებლურ მოღვაწეობას. აგებს ეკლესია-მონასტრებს, იწყებს მეცნიერების აღორძინებას და განსწავლული და ზნესრული ახალგაზრდობის აღზრდით მიზნად ისახავს ქვეყნის ხსნასა და ალიონობას. ასე რომ, ტაო-კლარჯეთის დი-

დი აკადემია იქცა ქართული ცივილიზაციის ხანძისად და ხელოვნების განმტკიცებამ, ზნეობრიობამ ერის შეკვრა და სახელმწიფოებრივი სიძლიერის გამოკვეთა განაპირობა“ (გვ. 10-11).

მონოგრაფიაში ნარატიული გიორგი მერჩულის ინტერესები, მსოფლმხედველობა; ურთიერთობა გამახვილებულია ნაწარმოებში ასახულ საღვთისმეტყველო საკითხებსა და სამონაზვნო ცხოვრების წესებზე, მწერლის მიერ გამოყენებული სახისმეტყველებით და გამომხატვლობით საშუალებებზე. რევაზ ბარამიძე უკვე დიდი ხანია საგანგებოდ იკვლევს ლოცვის ფუნქციას პაგიოგრაფიულ თხზულებებში, ამ მხრივ „გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრება“ საინტერესო დაკვირვების საფუძვლად იღევა და მკვლევარსაც მნიშვნელოვანი დასკვნები აქვს მიღებული. ახვევი, საყურადღებოა მონაზვნური ცხოვრების წესის ასახვა გიორგი მერჩულეს თხზულებაში, რომელიც „მონაზვნური ცხოვრების კონცეფციის ჩამოყალიბებაში ორგანულად არის განვითარებული აორისავე ცხოვრების“ პრობლემას. ავტორი პავლეს ეპისტოლეთა დამოწმებით აღნიშნავს, რომ გრიგოლ ხანძთელმა ქრისტესმიერი სიყვარულით იზრუნა მონაზონთა სულიერ სინამდვილეზე, რაც არც უპირობებრივად და არც გამოიწვევს აქვეყნიური ცხოვრების ინტერესებს და ამსოფლოური ცხოვრების მონაზვნობისათვის ერთად შესაბამისი ცხოვრების სიდადი-სივის ამზადებს საფუძვლად. ამხვევი უყარება გიორგი მერჩულისა და გრიგოლ ხანძთელის კონცეფცია სულიერი და სოციალური კეთილის უთითრებულების შესახებ, რამაც უნდა განაპირობოს ერთი მხრივ, ბერ-მონაზონთა მრავლის მომცველი მოღვაწეობა და, მეორე მხრივ, ერისკაცთა საქმიანობა. „ნება უთითრებს შეახვენი და ერთობით უმჯობეში დაამტკიცეთ“.

რევაზ ბარამიძე საეტიკური დაკვირვების საგნად აქცია და მონოგრაფიის უდიდესი ნაწილი დაუთმო „გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრებაში“ პერსონაჟთა განსახილველების პრინციპების განსახილველს. აღინიშნა, რომ თხზულებაში მწერელ ხასულიერი პირი და წმინდე საერო პირთა პერსონაჟად შემოყვანილია და ამ მრავალრიცხოვან პერსონაჟებს თავიანთი კონკრეტული ფუნქცია აქვს. ამ თვალსაზრისით შეუდარებელია გრიგოლის, როგორც ზნეობრივად სრულმწიფი პიროვნების, სახე. ერთი მხრივ, იგი პაგიოგრაფიული გმირის ხატვის პრინციპების შესაბამისად წარმოიქმნო, ხოლო მეორე მხრივ, ამასთან ერთად მისი ინდივიდუალური სახისმეტყველებით დახვეწის თხზულების მკითხველს, რაც, ცხადია, მწერლის ოსტატობამ განაპირობა. ამიტომაცაა გრიგოლი სახელმწიფოებრივი „ზევისა კაცად და ქვეყნისა ახველოვან“, რაც მისი სულიერი პარმონის გამოხატულებად უნდა მივიჩნიოთ. ნაწარმოებში გრიგოლ ხანძთელის დამოკიდებულება საზოგადოებას და ცალკეულ მოქალაქეებს, ყოველი ადამიანისადმი, ვისთანაც კი უხდება მას უთითრებობა, დეტალურადაა გაანალიზებული და წარ-

მოჩენილია გრიგოლის ბუნებრივი ბუნება, უფაქიხესი სული და კლდესავით უკეთულობა. განსაკუთრებული სიყვარულით აჩვენებს რევაზ ბარამიძე გრიგოლისა და დედის ნახ, სათუთ ურთიერთდამოკიდებულებას, რაც ევანგელური სიდადიანაა მოსილი. აქვე აღნიშნავთ, რომ გრიგოლისა და დედამისის ურთიერთობა უფლის მცნების ზნეობრივ-ეთიკური ლიტერატურის განსაზღვრავს და ერთგვარად მოძღვრავს ჩვენს თანამედროვეთ, შეახსენებს ბუილის მოვალეობას მშობლის წინაშე და, პირიქით, მშობლის მოვალეობას, რომელიცაა ალუნურულეობას ერთი საეტიკო შედეგებამდე მიყავს.

როგორც არაერთგვარ აღნიშნულა სამეცნიერო ლიტერატურაში, გიორგი

იგი აღნიშნავს, რომ გიორგი მერჩულე ფაქტობრივად სამ კომპოზიციურ ციკლს ქმნის: 1. გრიგოლ ხანძთელის საღმრთნებლო-განმანათლებლური მოღვაწეობის შემცველი ეპიკები; 2. სახელმწიფო-საეკლესიო ორგანიზაციული მოღვაწეობა („ჯვარების კრების“ ეპიკობრივი); 3. სამიწველი ეპიკობრივი. მკვლევრის სიტყვით: „ყველა ამ ციკლსა და ეპიკობრს აერთიანებს გრიგოლ ხანძთელის ფიგურა. ესაა ღერძი, მისი მოღვაწეობა და განმტკიცებები. თვით თხრობა ლოგიკური თანმიმდევრობით ვითარდება, მოღვაწეობის გამლა ხდება ქრონოლოგიური პრინციპით“.

საეტიკო უთანხმებით რევაზ ბარამიძეს გიორგი მერჩულის „გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრების“ მონოგრაფიის შესახებამი. იგი იმდენად დიდი და სრულყოფილი ქმნილებაა, რომ შეუძლებელი ხდება ამ მომწიფის ხელოვნების მთლიანობაში გააზრება, რომელსაც ამ შედეგის კითხვისას განიცდის ადამიანი. თხრობის დინამიკა, ეპიკური დინამიკა საოცრად ორგანულად ითავსებს დაძაბულ, დინამიკური სიტუაციების ექსპრესიულობას. პერსონაჟთა სიმრავლის მოუხედავად, თითოეული შენარჩუნებული აქვს ინდივიდუალობა და თავისთავადობა, ხოლო გიორგი მერჩულის მხატვრულ-გამომხატვლობითი საშუალებები, განსაკუთრებით კი პოეტური ხედვითის მთელი სამყარო, ბუნებრივად და ორგანულადაა ჩაფხვარი მთელ თხრობაში.

რევაზ ბარამიძე საგანგებოდ ამოკირდა და გაანალიზა გიორგი მერჩულისეული ბრძნული ეთიკური-ზნეობრივი დამოძღვრებანი, რომლებიც აფორისტული შეგონებების სახეს იძენენ, მაგალითად, „შოთი ივლიტის ბრძენთაგან, ნებაა უთითრებს შეახვენი და ერთობით უმჯობესი დაამტკიცეთ“, „სიმტკიცე ერთობისა და სიყვარულისა ან დაუმტკიცეთ მომავალთა გმობა“, „საქმით მყოფდეს და არა სიტყვით ვაჭიროდეს“, „გულის წყრობისა კაცისამაგან სიმართლემართისა არა ქმნის“, „სიმდამლე განმარტებულ არს მშვიდობისა, განამაზრებულ იქვიანი, დამწყარებულ რისხვისა, განამტკიცებულ მშვიდობისა...“ „სადა არს პატივი მთავრობისა, მუნ არს მსგავსებაი ღმრთებისა“, „გესლი გულისაი ბავთთაგან იცნობა“.

რევაზ ბარამიძე ახლებურად, ჩვენი ეპოქის მოთხოვნების შესაბამისად წარმოაჩინა გიორგი მერჩულის მიერ „გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრებაში“ აღძრული პრობლემები ორგანიზაციული შესახებ, სოციალისა და ზესასოფლის შესახებ, სულიერი და სოციალური ცხოვრების, სულიერი და მატერიალური სიკეთის შესახებების შესახებ, კეთილბუნა და ბოროტის ურთიერთობის შესახებ, ზნეობრივი ცხოვრების უპირატესობისა და უზნეობის უპარტისობის შესახებ. ერთგული კონცეფცია, რომელიც მამლენს, ენისა და რეალის ერთობისაგან გამყარება და რომელიც შესანიშნავად ჩამოყალიბდა გიორგი მერჩულემ თავისი პაგიოგრაფიული თხზულებაში გრიგოლ ხანძთელის და მის თანამაზრეთა მოღვაწეობის საფუძვლად, მუდამ აქტუალური იყო ქართველი ერისათვის, საქართველოს სახელმწიფოსთვის. გიორგი მერჩულემ ეპოქალური ფორმულა - „აღორძინებულ ერთი ხალხი“ შემოქმედებდა თხზულების დედახრად და თავისი მსოფმხედველობრივი მრწამსი მას დააფუძნა.

მონოგრაფია „გიორგი მერჩულე-ქართული პროზის დიდოსტატი და მშენებელი“ - რევაზ ბარამიძის მიერ ახლახან გამოქვეყნებული წიგნს - „წინ, ილიასკენ“ ეხმაურება თავისი პათოსით, ერთგული ცნობიერების აღორძინების ნადალით. შიგაგანში, მისი მნიშვნელოვანი ტონი ნათლად წარმოაჩენს გიორგი მერჩულის თხზულების პრობლემატიკის მარად აქტუალობას, ქართველ ხალხში დაბუდეულ ერთგულ ენერჯის მომავლისათვის ბრძოლისა, რუდენებით ბრომისა, ზნეობით ცხოვრებისა. იგი მერჩულის აზროვნების სიღრმისა და ოსტატური თხრობის დასტურად, რომლის სრულყოფილად გამოსავლენად მუშაობა უნდა გაგრძელდეს, ვინაიდან „გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრება“ კვლავ და კვლავ მოითხოვს ჩვენგან „სახმენებლთა გულისათა“ და „თულთა სულისათა“ მიპყრობას.

„აღორძინებული ერთი ხალხი“

მერჩულე გრიგოლ ხანძთელის ირგვლივ ტრიალებს მუდამ და თავისი ყურადღების ცენტრში მას მოაქცევს. ყველა სხვა პერსონაჟი მისი სრულყოფილების, მისი სრულმწიფობის წარმოქმნის ემსახურება. რევაზ ბარამიძე ამ თვალთახედვით მიმოიხილავს და აანალიზებს ყველა ეპიკობრს, მაგრამ უფრო ვრცლად განსაკუთრებით ფასეულ მომენტებს წარმოაჩენს. მრავალმხრივად, ყოველი პერსონაჟის სახის სრულყოფილებას აჩვენებს მკვლევარი ცნობილი ჯვარების საეკლესიო კრების განხილვისას. არსენის კათალიკოსად კურთხევა გუარამ მამფალმა, სახელოვანი ამოტ დიდის ქვე, საცილობლად მიიჩნია და ერისკაცისათვის უჩვეულო საქმე იქონია: საეკლესიო კრება მოიწვია. აქ ერთმანეთს დაუბრისპირდა ღვთის განცება და საეკლესიო განცება, ანუ „კანონი სჯულისა“. ცხადია, ღვთის განცება აღმტკბელობა, მაგრამ მას ყველა ვერ ჩანდება, ვერ გამოიხსნობს; გრიგოლ ხანძთელმა არსენის კათალიკოსობა ღვთის განცებულად მიიჩნია და თავისი მონაფეს, ვფრემს, რომელიც აქტიურად უყურდა მხარს გუარამ მამფალს, განზრახვაზე ხელი აღებინა არა კანონის დაცვით, არამედ მოძღვრის უფლებით. გიორგი მერჩულე მხატვრული სიტყვის გამომხატვლობით დაღას ანიჭებს გრიგოლისა და ვფრემის დამატულ დიალოგს, რომლის შემდეგ მოძღვარი გამარჯვებული გამოდის. რევაზ ბარამიძე ყოველი ნოესანი გაითვალისწინა ეპიკობრის ანალიზისას, რომელიც ერთ-ერთი საუკეთესოა მონოგრაფიაში: „როგორი ოსტატობით იხატება სურათი. თვალის გიდება განხვე გამდგარი, ჩემად მოურჩული ორი ღორსულის ნახევრად მიხრილი ფიგურები, რომელნიც საოცარი ინტეგრულობით ხაზბრობენ. გრიგოლის დიად სახეში თითქოს ადამიანური, ამქვეყნიური სისუსტე გამოიკრის, რომელმაც განხვე გაიყვანა თავისი მონაფე და ნახევრად მადეგრებული კილოთი შეღალღვებს პოზიციის დაპირობასა და არსნათლ თანადგომას, ხოლო ვფრემის წინააღმდეგობის შემდეგ, იგი მკაცრად წყვეტს საუბარს, თითქოს წელში გაიმართა და მისთვის ჩვეული სიამაყით ტუქსავს თავის შევირდს... გრიგოლი ის პიროვნება არაა, რომ იგი ვინმეს შევედროს და დარწმუნება დაუნყოს, იგი მხოლოდ იმას ამბობს, რაც ხატირია და რაც საქმეს ხტირდება, ამიტომაც მის მიერ მკაცრად წარმოთქმული საყვედური განაზიხნით დერს... ეს სულ ათქმარანი ეპიკობრი მთელი სურათია, რომელიც საოცარი სახეობითაა დახატული მწინდანის დიადი სახე, რომლისთვისაც არც ადამიანური სინახე და სითობა უცხო და არც მოძღვრის შეველობა და სიმკაცრე ახვევი მომზობულია ვფრემის მომწინააღმდეგელობის რეაქციად.“

რევაზ ბარამიძე წარმოაჩენს გიორგი მერჩულეს, როგორც ქართული აგიოგრაფიული მწერლების ტრადიციების გამგრძელებელს, რომელმაც გამაღვანა ხალხისმეტყველო მხედველები, ერთგულ-მოქალაქეობრივი პოზიცია, ზნეობრივ-ეთიკური პრინციპები, რომლებითაც ეპოქა სუნთქავდა და არსებობდა.